

მარია თედორაძე

სვანური მეტყველების კვალიფიკაციის საკითხი
გაზეთ "ივერიის" შურსლებზე

სამეცნიერო ლიტერატურაში აქტუალურია ქართველური ენა-კილოების კვალიფიკაციის საკითხი. კერძოდ, დავა მეგრულ-სვანურის კვალიფიკაციის განსაზღვრას ეხება: მათ მეტყველებას ან დამოუკიდებელ ენად მიიჩნევენ, ან დიალექტის სტატუსს ანიჭებენ და ქართული ენის სხვა კილოებს შორის ათავსებენ.

ქართველურ სამეტყველო ერთეულთა განსხვავებული კვალიფიკაციები სათავეს იღებს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან. აღნიშნულ საკითხს გამორჩეულ ყურადღებას უთმობდა იმდროინდელი ქართული პრესა.

მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ხშირად იბეჭდებოდა წერილები, რომლებშიც მეგრელებს, სვანებს, აჭარლებს დანარჩენი ქართველებისგან განსხვავებულ ეთნოსებად იხსენიებდნენ. ქართველი საზოგადოება ყოველთვის უპირისპირდებოდა ქვეყნის დაშლა-დანაწევრების ამ მიზანმიმართულ ღონისძიებას.

სტატიაში განვიხილავთ გაზეთ "ივერიაში" მიმდინარე დისკუსიას **სვანური მეტყველების კვალიფიკაციის** შესახებ.

გაზეთი "ივერია" გამოდიოდა თბილისში 1877-1906 წლებში. სხვადასხვა დროს მას რედაქტორობდნენ: ი. ჭავჭავაძე, ს. მესხი, ი. მაჩაბელი, გრ. ყიფშიძე...

გაზეთი ფართოდ აშუქებდა საშინაო და საგარეო პოლიტიკის მწვავე საკითხებს. სხვადასხვა პუბლიკაციებში ფიქსირდება საინტერესო თვალსაზრისები, პოზიციები ქართველური ენა-კილოების მიმართების საკითხთან დაკავშირებით.

საკვლევ პუბლიცისტურ მასალაში ობიექტური თვალთახედვით არის გაშუქებული იმპერიული პოლიტიკის ყველა უარყოფითი მხარე. უპირველეს ყოვლისა, ქართული ენის შეზღუდული მდგომარეობა, მისით გამოწვეული სავალალო შედეგები. ამასთანავე, აღსანიშნავია თვით გაზეთ "ივერიის" რედაქტორთა და თანამშრომელთა სწორი მსოფლმხედველობრივი და გამოკვეთილად ეროვნული პოზიცია.

გაზეთ "ივერიაში" მოძიებული მასალის მიხედვით, საინტერესოა ქართველი ხალხის ეროვნული მთლიანობის დაშლისაკენ მიმართული ღონისძიებები - სვანური ანბანის შექმნის პროვოკაციული ცდები; სვანეთის ეკლესია-მონასტრებში წირვა-ლოცვის სვანურად შემოღება.

ანტიქართული პოლიტიკის მესვეურნი ცდილობდნენ, სვანეთიდან განედევნათ ქართული ენა. ამ ჩანაფიქრის განხორციელებას თვითმპყრობელობა დამწერლობის ცალკეული სისტემების შექმნით ესწრაფოდა. ამ მიზნით, 1864 წელს თბილისში გამოვიდა რუსული შრიფტით შედგენილი სვანური ანბანი 1200 ცალის რაოდენობით. ის შედგენილი იყო ბარონ უსლარის მეცნიერული კონსულტაციით; ანბანი, რომელსაც სვანურად "ლუშნუ ანბანი" ეწოდებოდა, ადგილობრივთათვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა. ამის შესახებ, ერთ-ერთი სკოლის მაგალითზე, **ბესარიონ ნიუარაძე** აღნიშნავდა: "**დღესაც**

ხელუხლებლად დგას აქ რამდენიმე ყუთი სხვა-და-სხვა სასწავლო ნივთით გამოტენილი, მომეტებულად "ლუშნუ ანბანით", რომელიც შესდგა განსვენებულის პ. უსლარის მოგონილის ასოებით".

ვითარებას ართულებდა ის გარემოებაც, რომ რუსული ალფავიტი, რომლის საფუძველზედაც "ახალი დამწერლობა" შემუშავდა ვერ გამოსახავდა სვანურისათვის დამახასიათებელ 13 ბგერას, ხოლო შესაბამისი ქართული დამწერლობითი ნიშნები, გასაგები მოსაზრებით, არ გამოუყენებიათ. სავსებით ცხადია, რომ სახელდახელოდ შეთითხნილი "ლუშნუ ანბანი" პრაქტიკაში გამოყენების თვალსაზრისითაც სრულიად უვარგისი იყო" (გაზ. "ივერია", 1891, №125:2-3). იმავე გაზეთის 126 ნომერში **თავადი სვანი (ბ. ნიჟარაძე)** წერს, რომ სინამდვილეს არ შეეფერება ის აზრი, რომლის მიხედვითაც სვანეთში ქართული არავინ იცის, პირიქით, ის თავად დასწრებია ლენტეხის სოფლის ყრილობას, სადაც მამასახლისს ასეთი პასუხი მიუცია: **"მეხუმრებით თუ მართლა მკითხავთ? ლენტეხში ახლა დიდებმა კია არა, აკვანში მწოლარე ბაღნებმა-ც კი ქართული იციანო"** (გაზ. "ივერია", 1891, №126:2-3).

სვანური მეტყველება, რომ ერთიანი სალიტერატურო ქართულის შემადგენელი ნაწილია კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღნიშნავს ბესარიონ ნიჟარაძე: **"სვანური ნამდვილად ქართულია, მხოლოდ აქა-იქ შეცვლილია, მაგრამ ზოგიერთები ვერ შეჰრიგებიან ამ აზრს და გაიძახიან, სვანები სულ სხვა ხალხიაო! ნეტავ ვიცოდე, ვისთვის ან რისთვისაა საჭირო ის დაჟინება და სვანების გასხვისტომება".**

სავსებით ცხადია, რომ სახელდახელოდ შეთითხნილი "ლუშნუ ანბანი" პრაქტიკაში გამოყენების თვალსაზრისითაც სრულიად უვარგისი იყო. გაზეთ "ივერიაში" გამოქვეყნებულ **ქაინოსრო გელოვანის** წერილში, რომელიც იმავდროულად რედაქციის პოზიციასაც გამოხატავდა, ხაზგასმულია, რომ: **"სვანები ჩვენი მოძმე ქართველი ხალხია, მაშასადამე მათთვისაც ქართული ენის, ქართული წერა-კითხვის შესწავლა და ცოდნა ისეთივე აუცილებელი საჭიროებაა, როგორც თითოეული ქართველისათვის".** თავადი ქაინოსრო ვრცლად საუბრობს ქართული ენის, როგორც სვანებისათვის აუცილებელ საოჯახო მეტყველების საჭიროებაზე, რომ დედაენაზე სწავლება არა მარტო სკოლებში არის აუცილებელი, არამედ სახლშიდაც. ის სვანებსა და მეგრელებს ქართველების მოძმე ხალხს უწოდებს **"თუ გვინდა ჩვენი დედაენა არ მოკვდეს, არ განქრეს, თუ გვინდა ჩვენი ქართული ეროვნული სახე შევინარჩუნოთ მომავალშიც უნდა ვეცადოთ ქართული ოჯახის აღდგენას და შეურყეველ საფუძველზე დამყარებას, სადაც უმთავრესი ყურადღება უნდა ჰქონდეს დედაენის ამ ენაზე არსებული მწიგნობრობის ზედმიწევნით შესწავლას"** (გაზ. "ივერია", 1903, №269:2).

ამ წერილის საპასუხოდ გაზეთ "ივერიის" №273 ნომერში დაიბეჭდა **ოლღა დადეშქელიანის** წერილი, რომელშიც აკრიტიკებს ბატონ ქაინოსრო გელოვანის წერილს - "ოჯახებში ვინ გვიშლის", რომელშიც ის წერს, "სამეგრელოსა და სვანეთის სკოლაში ქართული ენა სრულიად მოსპობილა და თუმცა ვცდილობთ მის აღდგენასა, მაგრამ ამავე დროს თვითონ ჩვენს ოჯახში, სახლობაში, სადაც სრული ბატონობა გვეკუთვნის, დედა-ენა ათვალწუნებული გვაქვს და

გაუქმებულიო" (გაზ. "ივერია", 1903, №269:2). **დადეშქელიანი** გელოვანის ამ შეხედულებას "გაზვიადებულ სამწუხარო მოვლენას" უწოდებს, რომელსაც ფაქტობრივად კერძო მნიშვნელობა აქვს და ავტორს კი საზოგადო სენად გამოჰყავს, რომელიც ჩვენის ეროვნების მტერს ხელში მისცემს მარჯვე იარაღს, უნარსა და გაბედულობას განუძლიერებს, ხოლო მოყვარეს უიმედობით მოსწამლავს..." (გაზ. "ივერია", 1903, №273:1). სვანეთის სკოლების რეალურ სურათს კი ასე გვიხატავს: "მართალია, სამეგრელოსა და სვანეთის სკოლებს კარგა ხანია მოაკლდა ქართულის ენისა და წიგნის სწავლება; მაგრამ **სვანეთის სამრევლო სკოლებში ჯეროვანი ადგილი ეჭირა ჩვენს დედა-ენასა და ახლაც უჭირავს, რადგანაც ამგვარ სკოლაში სწავლება არ შეიძლება არ იყოს იმ ენაზედ, რომელზედაც სრულდება წირვა-ლოცვა და ქადაგება**" (გაზ. "ივერია", 1903, №273:1).

არაერთი საგაზეთო პუბლიკაცია გვაუწყებს სვანეთის მოსახლეობის დიდ გულისტკივილს, გამოწვეულს საერო და სამრევლო სასწავლებლებიდან ქართული ენის გამოდევნით. შექმნილი ვითარება - უცხო, რუსულ ენაზე სწავლება მნიშვნელოვან დაბრკოლებას უქმნიდა მოსწავლეებს, მიედოთ სათანადო განათლება, ამიტომაც მტკიცედ მოითხოვეს ლეჩხუმის მაზრის თავად-აზნაურთა კრებაზე დაწყებით კლასებში მშობლიურ ენაზე სწავლების აუცილებლობა. გაზეთ "ივერიის" 1903 წლის №79 ნომერში ვკითხულობთ, **"ეთხოვოს მომავალ საგუბერნიო თავად-აზნაურთა კრებას, შუამდგომლობა აღიძრას იმის შესახებ, რომ სვანეთს როგორც საქართველოს ერთ მხარეს და თვით ქართველთა ტომით დასახლებულს, არ მოეხდოს პირველ დაწყებით სკოლებში ქართული ენაო.** ასეთი დადგენილება გამოუწვევია იმ გარემოებას, რომ **ზოგიერთი გადამთიელი პოლიტიკანი ქადაგებს ჩვენს დაყოფას, დანაწილებას, სვანები და მეგრელები ქართველები არ არიან და ქართულს ენას რა ხელი აქვს, ან მათ სასწავლოში, ან მათ სალოცავშიო. საბრალოა, როცა ვინმე... ამტკიცებს, სადაც უჭობს, სვანური და მეგრული ქართული არ არისო"** (გაზ. "ივერია", 1903, №79:1). მოსახლეობა იმასაც კარგად გრძნობდა, რომ სვანური ანბანის გამოგონებით ხელისუფლება ქართველი ერის ერთიანობას საფუძველს უთხრიდა. ქართველი ხალხის ავისმოსურნეთა საპირისპიროდ სვანეთის მოსახლეობა ურყევ ეროვნულ პოზიციას ამჟღავნებდა და მშობლიური ენის დაცვას საკუთარი ღირსების საქმედ თვლიდა. სვანების განწყობილებას მტკიცედ გამოგვცემს **ლ. დაგდაშდანი გიელან სვანი** (იგივე ლევან დადიშქელიანი). ის წერს: **"ყოველი სვანი თავის დედაენად აღიარებს ქართულს. ქართულის შემწეობით სწავლის სარგებლობას ნათლად გვიხატავს ორნაირის ტიპის სკოლების არსებობა სვანეთში"** (გაზ. "ივერია", 1903, №7:2).

ცარიზმის ანტიეროვნული პოლიტიკა განსაკუთრებული სიმკაცრით ვლინდებოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობის დაპირისპირების მიმართულებით. ხელისუფლება შეფარვით ცდილობდა ქართველი ერის დაქსაქსვას და საერთო ეროვნული კულტურის აღმოფხვრას საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში. სვან და მეგრულ მოსახლეობას ოფიციალურად აცხადებდა განსხვავებულ ეთნოსებად. სვანებს არ თვლიდნენ ქართველებად (ამ აზრს

ავითარებდნენ რუსი ჩინოვნიკები), ხოლო სვანურს არაქართულ "ენად" მიიჩნევდნენ. მაგალითად, გაზ. "ივერიის" 1903 წლის ერთ-ერთ ნომერში გამოქვეყნებულია მღვდელი ბლალოჩინის ივ. მარგიანის პასუხი "სვანური ენის შესახებ", რომელშიც საუბარია კავკასიის სასწავლო ოლქის მმართველის სტოიანოვის მიერ გამოცხადებული ამბის შესახებ, რომ **"სვანურს ენას არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს ქართულ ენასთანო"**. სტოიანოვი წერს: "ამბობენ, რომ სვანური ენა დამახინჯებული ქართულიაო, მაგრამ საკვირველია, რომ სვანებს არ ესმით ერთი სიტყვაც კი ქართულად; ლაპარაკობენ ცოტათი უშგულში. ლაპარაკობენ ქართულად თავადები, ლაპარაკობენ დიაკვნები და ეკლესიის მნათეები, ლაპარაკობენ იასაულები სვანეთის ბოქაულისა. მსურს გავიგო - კიდევ ვინ ლაპარაკობს, ან ვის ესმის ქართული სვანეთში? - სწერს ბატონი სტოიანოვი თავის მოგზაურობის აღწერაში (გაზ. "ივერია", 1903, №191:3).

ივ. მარგიანი აკრიტიკებს კავკასიის სასწავლო ოლქის მმართველის სტოიანოვის შეხედულებას **"სვანურს ენას არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს ქართულ ენასთანო"** და ქართული და სვანური სიტყვების ერთმანეთთან შედარების საფუძველზე ასკვნის, რომ "ეს სიტყვები, როგორც მიხვდება მკითხველი, ყველა ქართულია, მაგრამ არი კიდევ იმისთანა სიტყვები (აქაც ჩვენ მაგალითისთვის მხოლოდ რადენიმე გამოვუჩინეთ) რომლებიც პირველს გაგონებაზედ ვერ შეიტყობთ მსგავსებას ქართულს სიტყვებთან, მაგრამ ძირი კი ნამდვილად ქართული სიტყვებისაა" (გაზ. "ივერია", 1903, №191:3).

ივ. მარგიანის მამულიშვილური პოზიცია მკვეთრად მოჩანს მის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში: 1891 წელს ზემო სვანეთში სკოლა გაიხსნა, მაგრამ ამ სასიხარულო მოვლენას უარყოფითი დატვირთვაც ახლდა და ეს ფაქტი მყისვე გაახმაურა ივანე მარგიანმა: **"ქართულს არ ასწავლიან და ეს გარემოება დაგვრჩენია სამწუხაროდ"**.

ივ. მარგიანის კალამს ეკუთვნის ასევე საყურადღებო წერილი "რა ენით აღიდებდნენ და აღიდებენ სვანები ღმერთს", ამ წერილში ის წერს **"სვანების ენა ნამდვილი ქართულია, მხოლოდ აქა-იქ შეცვლილი. მაგრამ ზოგიერთები ვერ შეჰრიგებიან ამ აზრს და გაიძახიან, სვანები სულ სხვა ხალხიაო!... სვანების ქართველებთან ნათესაობა აიხსნება იმით, რომ იქ ღვთის დიდება ძველთაგანვე ქართულს ენაზედ სწარმოებდა და ესლაც სწარმოებს, რომელ მათთვის უცხო ენას შეეძლო ქრისტიანობის დაცვა ამ მივარდნილს ქვეყანაში, თუ არა, ისევ ქართულსა, რომელიც სვანებს დედაენად მიაჩნიათ?"** (გაზ. ივერია, 1904, №28:2).

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, საინტერესოა გაზეთ "ივერიაში" გამოქვეყნებული კიდევ ერთი წერილი - "ორიოდე სიტყვა ქართული ენის შესახებ" - ავტორია სვანეთის მკვიდრი **დონ-ავალიანი (დავით ავალიანი)**. წერილი იწყება ფრაზით **"რა ენა წარსდეს - ერიც განქარდეს"**: "თითქმის ყოველს დამოუკიდებელს ან ძალადობით დამოუკიდებელს **ერს აქვს თავისი საკუთარი ენა, რომელიც განიყოფება კილოებად და გამოთქმებად. ამ კანონს ვერ ასცდენია ქართული ენაც და დროთა განმავლობაში შექმნილა რამდენიმე კილო, რომელთაგან**

ზოგი იმდენად დაშორებია ნამდვილ ქართულ ენას, რომ ამ კილოთი ლაპარაკს შეუჩვეველი ყური ვერც კი გაიგებს. ასეთია მოგეხსენებათ **მეგრული და სვანური.** ზოგი თუმცა დიდათ არის დაშორებული, მაგრამ თავისი ელფერი მაინც დაჰკრავს, როგორცაა მაგალითად; ფშავ-ხევსურთა და საზოგადოდ მთიელ ქართველთა კილოები" (გაზ. "ივერია" 1904, №101:2-3).

როგორც განხილული წერილებიდან ჩანს, სვანური მეტყველების კვალიფიკაციის საკითხი მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულენოვან პრესაში, კერძოდ, კი გაზეთ **"ივერიაში"** საკმაოდ აქტუალური იყო. **რუსი მონღელები** ამტკიცებდნენ, რომ სვანური დამოუკიდებელი ენაა და არაფერი აქვს საერთო ქართულთან, ხოლო **ქართველი საზოგადო მოღვაწენი** კონკრეტული არგუმენტებით ეწინააღმდეგებოდნენ ამ მოსაზრებას და ამტკიცებდნენ, რომ სვანური იგივე ქართულია და არსებობს ქართველების მხოლოდ ერთი "სამშობლო ენა". ქართული ენა, მათი აზრით, ისეთივე მშობლიურია სვანისათვის, როგორც იმერელისთვის, კახელისთვის, გურულისთვის, ნებისმიერი კუთხის ქართველისთვის.

დამოწმებული ლიტერატურა

- დონ-ავალიანი (დავით ავალიანი), 1904** - დონ-ავალიანი, ორიოდ სიტყვა ქართულის ენის შესახებ, გაზ. "ივერია" №101, 1904.
- ლ. დაგდაშდან გიელან სვანი (ლევან დადეშქელიანი), 1903** - ლ. დაგდაშდან გიელან სვანი, ჩვენებური ამბებია - სვანეთი, გაზ. "ივერია", №7, 1903.
- ო. დადეშქელიანი, 1903** - ო. დადეშქელიანი, ტფილისი, 21 დეკემბერი, გაზ. "ივერია", №273, 1903.
- ქ. გელოვანი, 1903** - ქ. გელოვანი, ოჯახებში ვინ გვიშლის?, გაზ. "ივერია", №269, 1903.
- ა. კალანდაძე, 1986** - ა. კალანდაძე, ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია, თბილისი "განათლება", 1986.
- ივ. მარგიანი, 1893** - ივ. მარგიანი, სვანური ენის შესახებ, გაზ. "ივერია", №188, 1893.
- ივ. მარგიანი, 1904** - ივ. მარგიანი, რა ენით აღიდებდნენ და აღიდებენ სვანები ღმერთს, გაზ. "ივერია", №28, 1904.
- ნარკვევი, 1903** - გაზ. "ივერია", №191, 1903.
- ბ. ნიჟარაძე, 1891** - ბ. ნიჟარაძე ფელეტონი - საბიბლიოგრაფიო შენიშვნა, გაზ. "ივერია", №125, 1891.
- ბ. ნიჟარაძე, 1891** - ბ. ნიჟარაძე, ქართული ენის გავრცელება სვანეთში, გაზ. "ივერია", №126, 1891.
- ტფილისი, 12 აპრილი, 1903** - გაზ. "ივერია", №79, 1903.
- ქართული გაზეთების ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია.** ტ. 3, ნაკვ. 1-2, თბ., 1963-1964; ტ. 4, თბ., 1965; ტ. 5, ნაკვ. 1, თბ., 1967; ტ. 6, ნაკვ. 1, თბ., 1969.

MARIKA TEDORADZE**THE QUALIFICATION ISSUE OF THE SVANETIAN
LANGUAGE ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER “IVERIA”**

In scientific literature the qualification issue of Kartvelian languages and dialects is an actual topic. In particular the debates refer to determining the qualification of Mengrelian and Svanetian languages: they are considered either as independent languages or they are assigned the status of dialects and are placed among other dialects of the Georgian language. Different qualifications of the Georgian speech units originate from the 2nd part of the 19th century. This issue was given the significant attention by the press of that time.

The article discusses the debate in the newspaper “Iveria” about the qualification of Svanetian speech. The newspaper “Iveria” was issued in Tbilisi 1877-1906. In different times its editors were I. Tchavtchavadze, S. Meskhi, I. Machabeli, Gr. Kifshidze...

The newspaper broadly highlighted the issues of domestic and foreign politics. Different publications reveal the interesting viewpoints about the qualification issue of Svanetian speech. According to the materials found in the newspaper “Iveria” activities focusing on the destruction of the national unity of Georgians need proper interest: provocative endeavors of creating Svanetian alphabet; initiation of conducting the church services in Svanetian language.

The newspaper used to actively publish the letters of B. Nijaradze, I. Margiani, K. Gelovani, O. Dadeshkeliani, Iv. Margiani, etc.

From the materials discussed in the newspaper “Iveria” the qualification of the Svanetian speech was very active in the 2nd part of the 19th century: Russian officials used to assert that Svanetian was the independent language and had nothing common with the Georgian, the Georgian public men resisted those ideas with concrete arguments and insisted that Svanetian language is the Georgian language and there is only one “home language” for Georgians.